

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Автором проаналізовано сутність поняття "підготовка" майбутніх практичних психологів до фахової діяльності в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях, розглянуто етапи та періоди професійного становлення майбутніх фахівців з позиції різних дослідників, вимоги до змісту професійної підготовки майбутніх практичних психологів.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні практичні психологи, студенти з обмеженими можливостями.

Професійна підготовка майбутніх психологічних кадрів є однією з ключових проблем в теорії, науці та практиці психології. Дослідники та практичні працівники, що дають оцінку системі освіти, роблять висновки про кризовий стан підготовки психологів. Криза проявляється в тому, що рівень підготовленості випускників вищих навчальних закладів у нашій країні не відповідає вимогам суспільства та світовим стандартам. Сучасна професійна підготовка не орієнтована на якісні показники, нові принципи та технології навчання. Спостерігається розрив між загальнокультурним та професійним компонентами в навчанні, що не забезпечує формування професійної культури психолога, його готовності до професійної діяльності.

Як показує вітчизняний досвід та досвід високорозвинених країн, завдання підготовки майбутніх фахівців системи освіти найбільш ефективно вирішуються на шляхах її професіоналізації, гуманітаризації, креативізації. Ключовими є проблеми гуманітаризації навчання, тому що саме вона задає стратегію створенню цілісної системи освіти. Отже, важливим є новий підхід до самого розуміння підготовки спеціаліста в руслі загальногуманістичних тенденцій у суспільстві.

Питання щодо тенденції розвитку професійної освіти розкриті в роботах Т. Фіннікова, О. Глузмана; психолого-педагогічні аспекти підготовки спеціалістів у вищому навчальному закладі висвітлювали М. Нечасв, С. Білозерцев, О. Гонєєв, А. Пашков, В. Сластьонін, Н. Самоукіна; вимоги до спеціальної підготовленості професіонала, соціально-психологічні та базово-психологічні компоненти професіоналізму – А. Столяренко [1, с. 125]. Питання професійної підготовки майбутнього спеціаліста вивчаються такими сучасними педагогами як О. Абдулліна, Н. Згрязкіна, В. Беспалько, Ю. Татур, Н. Кухарев, Г. Степанова, М. Рибокова, І. Бутенко, М. Боген, А. Полякова, Н. Чепелева, Н. Пов'якель, В. Панок, Н. Обозов, Л. Петровська, Т. Яценко та ін.

Мета статті полягає в проведенні аналізу поняття "підготовка" майбутніх практичних психологів у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що сучасна освіта передбачає два види підготовки майбутніх фахівців: інноваційний та традиційний. Перший спрямований на встановлення нерозривного зв'язку між здатністю до прогнозування і передбачення подій, до вибору альтернатив і активною участю конкретних людей чи організацій у процесі підготовки спеціалістів, другий – на збереження існуючої системи навчання.

В сучасному соціокультурному контексті підготовки спеціалістів відбувається взаємодія різних шляхів її розвитку. Один аспект складають освітні технології, орієнтовані на дидактичне вдосконалення інформаційних блоків, що спрямовані на засвоєння знань та формування вмінь і навичок; другий аспект - освітні технології, спрямовані на забезпечення особистісного росту майбутніх фахівців. Це є необхідною психолого-педагогічною передумовою професійного самовизначення майбутніх практичних психологів та розкриття творчого потенціалу [7, с. 12].

Аналіз науково-педагогічних досліджень показав, що поняття "підготовка" в самостійному вигляді практично не зустрічається, а завжди доповнюється предикатом, пояснюючи вид діяльності, до якого вона належить. Учені та дослідники, розглядаючи сутність цього поняття, мають розбіжності в поглядах. Перші акцентують увагу на результаті, ототожнюючи поняття "підготовка" з поняттям "готовність", інші – на процесі, треті розглядають підготовку в логіці: процес – результат.

На думку В.І. Носкова, підготовка сучасних психологів неможлива "без зміни змісту навчального процесу, освітніми цінностями якого повинні бути: гуманістичні принципи, науково обґрунтовані психолого-педагогічні методи навчання, визначеність психологів-педагогів щодо розуміння механізмів психофізичного душевного руху, духовної властивості особистості". Як уважає дослідник, у процесі підготовки майбутніх фахівців-психологів треба орієнтуватись на "поетапне оволодіння професійно значущими якостями з урахуванням поступового ускладнення психологічної інформації росту можливостей її творчого самоосмислення і подальшого використання в практичній діяльності" [3, с. 214].

Процес професійного становлення практичного психолога вчена умовно поділяє на два періоди, які включають в себе декілька етапів. Так, до складу *першого періоду* входять такі етапи:

- 1 етап (знання) – оволодіння загальнопсихологічними поняттями, їх накопичення, засвоєння специфіки психологічної інформації;
- 2 етап (уміння) – набуття здатності працювати з науковою літературою, порівнювати концепції та підходи, проводити нескладне психологічне дослідження;
- 3 етап (навички) – оволодіння технологіями роботи з методиками, математичною статистикою, інтерпретацією інформації як психолог.

До другого періоду входять такі етапи:

- 4 етап (ставлення) – формування професійних ставлень до своєї професії, до теорії і концепцій інших дослідників, адекватне ставлення до власної Я-концепції, свого стану здоров'я;
- 5 етап (майстерність) – розвиток здібностей оперування узагальненими науковими знаннями;
- 6 етап (професіоналізм) – оволодіння навичками інтеграції знань, науково обґрунтованими способами розробки концептуальних моделей, що знаходять відображення у науково-дослідницькій роботі;
- 7 етап (творчість) – вияв здібностей щодо планування, організації та проведення комплексних науково-дослідницьких робіт спільно з іншими; визначення змісту, обсягу, та організації діяльності різних психологічних служб [3, с. 216].

О.Ф. Бондаренко вважає, що проблема професійно-особистісної підготовки майбутнього фахівця з практичної психології містить в собі чотири аспекти: побудову теоретичної моделі спеціаліста, яка передбачає розробку стандартів (норм і нормативів), вимог до особистості та діяльності практичного психолога; первинний відбір професійно придатних кандидатів; розробку змісту навчання і розвитку психологів-практиків; розв'язання проблеми власне професійного самовизначення спеціалістів (проблеми професійної ідентифікації) [2, с. 122].

В.Г. Панок виділяє наступні вимоги до змісту професійної підготовки практичних психологів:

1. Чітке розрізнення психологічної освіти на теоретично-експериментальну і практичну.
2. Зміст освіти психолога-практика має передбачати 3 рівні:
  - загальнотеоретичні основи психології;
  - теоретико-методичні основи конкретного напрямку практичної психології;
  - спеціалізацію в конкретному виді практичної психології, що фактично дорівнює певній сумі практичних навичок, умінь, володіння конкретними технологіями професійної діяльності.
3. Обов'язкова є загальнокультурна і мовна підготовка, використання життєвого досвіду психолога (особливої уваги автор приділяє психологічному осмисленню етнічних особливостей регіону і вивченню релігії як духовної практики населення).
4. Центральним об'єктом зусиль практичної психології повинна стати життєва ситуація людини в єдності і взаємодії таких трьох основних компонентів: наявність зовнішніх обставин, психічних особливостей, здібностей індивіда, засобів і форм взаємодії перших двох складових. Саме відображенням життєвої ситуації в процесі підготовки практикуючих психологів, його методичною одиницею є вчинок, як мотив для втручання психолога-практика або звертання до нього за допомогою [4, с. 4-5].

На думку дослідника, саме вчинковий спосіб навчання повною мірою реалізує синтетичний підхід, що є характерним для практичної психології (людина розглядається не з точки зору її типовості, а з точки зору індивідуальності, не відірвано від власного життєвого шляху, у контексті всіх аспектів її життєдіяльності).

5. Зміст навчання має передбачати формування особистості психолога-практика. Оволодіння практичною психологією не може бути зведене до засвоєння інформації та вироблення навичок, мають водночас змінюватись внутрішні психічні структури суб'єкта навчання. Для цього психологічні знання повинні мати суб'єктивну значущість для того, хто навчається, а сам процес навчання має бути суб'єктивно драматичним [4, с. 6].

Психологічна готовність до фахової діяльності в галузі практичної психології, у свою чергу, зумовлює, на думку Н.І. Пов'якель, наявність поряд з цілою низкою професійно-важливих особистісних властивостей і якостей (адекватна самооцінка, сенситивність, емпатійність, толерантність до фрустрацій, відсутність проєкцій тощо), а також когнітивні вміння (слухати іншого, встановлювати контакт, переконувати і розмовляти, продуктивно рефлексувати тощо), властивості психічних процесів (здатність до тривалої концентрації, широти і обсягу уваги, оперативність і гнучкість процесів сприймання і мислення, високий інтелектуальний потенціал і розвиненість розумових операцій і процесів тощо). Нарешті, - здатності майбутнього фахівця в галузі психології до діалогу і партнерства у створенні професійних відносин і регуляції професійного мислення [6, с. 205].

Сучасна підготовка спеціалістів має технократичну орієнтацію, що виражається в інформаційно-предметному змістові навчання і в дидактично-алгоритмічних методах, що відповідають традиційній у психології установці на навчання прийомів засвоєння і розуміння знань. Здійснюючи підготовку майбутніх фахівців акцент потрібно робити на прийнятті знань, на трансформації цінностей повідомлення у власні цінності реципієнта, тому що тільки прийняті особою цінності складають основу її активності й регулюють індивідуальну поведінку. При цьому, у власну систему цінностей можуть бути включені зовнішні орієнтації, якщо: це не викликає морально-орієнтаційного дисонансу, внутрішнього дискомфорту; зовнішні цінності не суперечать уже існуючим в особистісній структурі цінностям; нова орієнтація, що виникла в результаті прийняття цінностей, дозволяє особистості задовольнити будь-які свої потреби [7, с. 23].

Як уважають деякі дослідники, оптимальними умовами для цього можуть бути: включення майбутніх практичних психологів у розвивальні ситуації і середовище, яке активує власні задатки і здібності; розкріпачення особистості в процесі спілкування; реалізація відкритої особистісної позиції; психотерапія станів свідомості, психокорекція поведінки; проживання особистісного досвіду як початкового, так і наступного, нового; саморегуляція переживань і діяльності, що здійснюється; самооцінка студентів і т.п.

Забезпечення умов, що розвивають особистість, досягається різними шляхами, які вмщують елементи соціально-психологічного тренінгу, інтенсивно-ігрових методів навчання, техніки людських взаємовідносин, психотехніки саморегуляції, аутотренінгу та інших засобів самоактуалізації, на яких відпрацьовуються спеціальні види здібностей, якостей і вмінь особистості [7, с. 28].

У перспективі контент-аналіз психолого-педагогічної літератури дозволить виділити психологічні чинники, що впливають на підготовку майбутніх практичних психологів до фахової діяльності, визначити психофізіологічні особливості студентів з обмеженими можливостями, добрати комплекс методик для діагностики рівня готовності майбутніх практичних психологів до роботи зі студентами з обмеженими можливостями.

Висновки. Як бачимо, багато дослідників поділяють процес професійного становлення практичного психолога на кілька періодів, разом із тим, висувуються вимоги як до змісту професійної підготовки, так і до якостей та професійно-важливих особистісних властивостей майбутніх фахівців. Таким чином, професійна підготовка майбутніх практичних психологів до роботи зі студентами з обмеженими можливостями – це процес формування спеціаліста нового типу, який здатен швидко та адекватно реагувати на різноманітні змінювані процеси, що постійно відбуваються в нашому суспільстві, компетентно вирішувати проблеми, що виникають під час його трудової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. – №6 (8). – К.: Університет "Україна", 2009. – 484 с.
2. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика: Учебное пособие / А.Ф. Бондаренко. – К.: Укртехпрес, 1997. – 216 с.
3. Носков В.І. Проблеми підготовки психологів у системі вищої освіти / В.І. Носков // Зб. наук. пр. "Психологія". – Випуск 4(7). – К., 1999. – С. 210-219.
4. Панок В.Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога / Панок В.Г. // Практична психологія та соціальна робота. – 1998, № 4. – С.5-7, № 5. – С.4-6.
5. Панок В.Г. Концепція національної соціально-психологічної служби / В.Г. Панок // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 2. – С. 17-28.
6. Пов'якель Н.І. Психологічна готовність до партнерства і особливості професійної саморегуляції практичного психолога / Н.І. Пов'якель // Зб. наук. пр. "Психологія". – Вип. II. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова. 1998. – С. 102-108.
7. Федик О.П. Психологічні особливості професійної підготовки студентів до майбутньої спортивно-педагогічної діяльності: Дис. ... канд. психол. наук: спеціальність 19.00.07 / О.П. Федик. – Івано-Франківськ, 1999. – 164 с.

Подано до редакції 25.05.11
